

การพัฒนาคู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง

จิรวรรณ ปลื้มชัยภูมิ¹, ชฎาพร เสนาคณ²

¹ คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

² สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

จิรวรรณ ปลื้มชัยภูมิ, ชฎาพร เสนาคณ. (2562). การพัฒนาคู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง. วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย ปีที่ 2(6), 2562 : 61 – 75.

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพรรณไม้ที่มีการใช้ประโยชน์ด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง เพื่อพัฒนาคู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลงให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 และค่าดัชนีประสิทธิผลของคู่มือ และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบความรู้ และทัศนคติ ก่อนและหลังการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนแก่งวิทยานุกูล ตำบลแก่งอำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 40 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ คู่มือ โปสเตอร์ แบบทดสอบความรู้ แบบวัดทัศนคติ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ Paired t-test ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ผลการวิจัยพบว่า พบพรรณไม้ที่มีการใช้ประโยชน์ด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลงทั้งหมด 45 ชนิด แบ่งออกเป็นพืชอาหารจำนวน 22 ชนิด 21 สกุล 16 วงศ์ พืชสมุนไพรที่เป็นยาจำนวน 23 ชนิด 21 สกุล 17 วงศ์ ประสิทธิภาพของคู่มือการส่งเสริม เท่ากับ 80.60/88.33 ดัชนีประสิทธิผลของคู่มือการส่งเสริม เท่ากับ 0.8535 นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยความรู้ และทัศนคติ สูงกว่าก่อนการส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ : ความรู้ ทัศนคติ พืชสมุนไพร การอนุรักษ์

The development of promoting manual of usage ethnobotany localwisdom on food and medical in Chi long Forest Park

Jirawan Pluemchaiyaphum¹, Chadaporn Senakun²

¹ Faculty of Environment and Resource Studies, Mahasarakham University
Kham Riang Sub-District, Kantharawichai District, Maha Sarakham province 44150

² Walai Rukhavej Botanical Research Institute, Mahasarakham University
Kham Riang Sub-District, Kantharawichai District, Maha Sarakham province 44150

Jirawan Pluemchaiyaphum, Chadaporn Senakun. (2019). The development of promoting manual of usage ethnobotany local wisdom on food and medical in Chi long Forest Park. Thai Journal of Environmental Studies Vol. 2(6), 2019 : 61 – 75.

Abstract

The purposes of this research were to study utilization of ethnobotany in food and medical in the Chi Long Park, to development of promoting manual of usage ethnobotany local wisdom on food and medical in Chi long Forest Park to be efficient to criteria 80/80 and effective according criteria and to compare of the knowledge and attitudes before and after promoting usage ethnobotany local wisdom on food and medical in Chi long Forest Park. The sample were 40 students in Mathayom 1-3 students, Keang Wittayanukul School, Koeng subdistrict, Muang district, Maha Sarakham province. The instruments in this research consisted of manual, poster, knowledge test, and attitudes test. The data were analyzed by percentage, mean, standard deviation, and Paired t-test at significant level .05. The result showed that the result found that there were 45 species in Chi Lond Forest Park including 22 species 21 genera 16 families of edible plant and 23 species 21 genera 17 families of medical plant. The manual was as efficient as 80.60/88.33. The effectiveness index of the development manual was 0.8535. The students had more knowledge and effect to increased student progress after using the training manual at 85.35 percent. The students had an average score of knowledge and attitudes more than before promotion significantly at level .05.

Keywords : knowledge, attitude, medicinal plant, conservation

1. บทนำ

การดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่ยุคแรกเริ่มจวบจนปัจจุบัน ได้อาศัยปัจจัยหลักจากธรรมชาติที่มีอยู่รายรอบตัว การเรียนรู้ในการนำพืชมาใช้ประโยชน์นั้นเป็นประสบการณ์จริงเพื่อการอยู่รอด วิธีการนำพืชนานาชนิดมาใช้ประโยชน์ได้รับการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนจนกลายเป็นวัฒนธรรมของชนเผ่าแต่ละกลุ่ม อาจมีการดัดแปลงบางสิ่งบางอย่างตามกำลังความสามารถของคนแต่ละรุ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์มากขึ้น ความรู้และประสบการณ์เพื่อการอยู่รอดเหล่านี้ที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอด ให้แก่ลูกหลานสืบทอดกันมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน จัดว่าเป็นภูมิปัญญาเฉพาะของแต่ละกลุ่ม เรียกว่า “ภูมิปัญญาพื้นบ้าน” มนุษย์เราได้อาศัยพืชหลากหลายชนิดเป็นอาหารหลัก รวมทั้งเป็นปัจจัยอื่นๆ ในการดำรงชีวิต พืชที่นำมาใช้โดยมากเก็บหามาจากป่า แม้ในปัจจุบันมนุษย์ยังคงเสาะแสวงหาพืชจากป่าเพื่อนำมาใช้สอย โดยเฉพาะในด้านยารักษาโรค การตีตัวในการค้นหาทรัพยากรพืชใหม่ๆ จากป่ามีขึ้นเป็นระยะๆ ในสถานการณ์ต่างๆ เช่น ในยุคล่าอาณานิคม ได้มีการสำรวจพืชพรรณกัน อย่างกว้างขวางทั้งในทวีปแอฟริกา เอเชีย อเมริกาเหนือ และอเมริกาใต้ มีการค้นพบและตั้งชื่อพืชจำนวนมาก พร้อมทั้งมีการศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชเหล่านั้นควบคู่ไปด้วย ในยามที่เกิดโรคระบาดร้ายแรงที่ยารักษาโรคที่มีอยู่ไม่อาจจะรับได้ มนุษย์จะหันมาค้นหาตัวยาใหม่ๆ จากพืชป่า จากกลุ่มนักวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาเฉพาะเรื่องการใช้ประโยชน์จากพืช ซึ่งสำรวจข้อมูลมาจากในกลุ่มชนพื้นเมืองที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิความรู้จากบรรพบุรุษ ต่อมาได้ตั้งเป็นสาขาวิชา Ethnobotany หรือ พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน เมื่อคำว่า Ethnobotany แพร่หลายออกไปในกลุ่มของนักพฤกษศาสตร์ ทำให้ดูเหมือนว่าจะรวมเอาความรู้ทั้งหมดที่เกี่ยวกับพฤกษศาสตร์ที่ได้ศึกษากันมานับร้อยปีเข้ามาไว้ในขอบข่ายของวิชานี้ โดยสภาวะทางธรรมชาติ พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน เป็นศาสตร์สาขาหนึ่งของชีววิทยาพื้นบ้าน หรือชีววิทยาชาติพันธุ์ (Ethnobiology) ซึ่งเป็นวิชาที่กล่าวถึงการศึกษาความสัมพันธ์โดยตรงระหว่าง มนุษย์กับสิ่งมีชีวิต

ต่างๆ ที่อยู่รายรอบตัว และต้องพึ่งพาความรู้ที่เกี่ยวข้องได้แก่ วิชาอนุกรมวิธาน (Taxonomy) ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) มานุษยวิทยา (Anthropology) และ ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnology) อาจกล่าวได้ว่า ชีววิทยาชาติพันธุ์นั้นเป็นบูรณาการของสาขาวิชาต่างๆ ทั้งด้านวิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ (ชูศรี ไตรสนธิ, 2561 : 1, Cotton, 1996, : 1, Martin, 1995 : 54)

พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของไทย หมายถึง พืชพื้นบ้านที่ชาวไทยนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน อาจแบ่งออกได้เป็น พืชสมุนไพร พืชอาหาร พืชให้สีแต่งอาหารและให้สีย้อม พืชมีพิษ และพืชที่ใช้ในงานหัตถกรรมพื้นบ้านต่างๆ (ไพฑูรย์ พงศบุตร, 2551 : 23) และพืชสมุนไพร เป็นพืชที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ บางชนิดมีการนำมาปลูกและนำมาใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพ เป็นระยะเวลายาวนาน บางชนิดสามารถนำมารับประทานเป็นอาหารให้คุณค่าทางอาหารและยังให้รสชาติที่ทำให้เจริญอาหาร สมุนไพรหลายชนิดยังมีสรรพคุณเป็นยารักษาโรค ช่วยย่อยอาหาร แก้อาการท้องอืดท้องเฟ้อ ในอดีตการปลูกสมุนไพรมักกระทำกันในลักษณะการปลูกผักสวนครัว ริมรั้ว หลังบ้าน ตามที่ว่างเปล่า จะใช้ประโยชน์ก็สามารถเก็บเกี่ยวได้ทันที แต่ในระยะหลังมีประชากรมากขึ้น และส่วนหนึ่งได้เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ที่มักมีพื้นที่บ้านเรือนจำกัด ไม่มีพื้นที่ว่างเพียงพอกับการปลูกผักสวนครัวต่างๆ พืชผักเพื่อการบริโภคทุกอย่างได้จากการซื้อหา แต่สถานการณ์ปัจจุบันกระแสการส่งเสริมจากภาครัฐให้หันมาใช้สมุนไพรเพิ่มมากขึ้นในการดูแลสุขภาพ จึงทำให้มีผู้สนใจปลูกสมุนไพรเพื่อการจำหน่ายมากขึ้น นอกจากนี้สมุนไพรบางอย่างที่มีสรรพคุณเป็นยา สามารถนำมาสกัดเอาสารที่มีอยู่ภายในมาใช้ทำยาสมุนไพร หรือนำไปเป็นส่วนประกอบ ของการใช้เพื่อการบริโภคหรือการอุปโภคในชีวิตประจำวัน ด้วยประโยชน์ของสมุนไพร มีมากมาย ความต้องการใช้สมุนไพรจึงมีเพิ่ม มากขึ้น (จิตระพี บัวผัน, 2548 : 15) คนไทยมีความรู้เรื่องพืชในท้องถิ่นมานานกว่าเจ็ดร้อยปี บรรพบุรุษของเรา

รู้จักพืชชนิดต่างๆ หลายร้อยชนิด และได้ใส่ใจแสวงหาพืชที่มีอยู่ตามธรรมชาติในป่ามาใช้ประโยชน์เรื่อยมา โดยนำมาทำยารักษาโรคเป็นอันดับแรก ทุกหมู่บ้านมีผู้รู้เรื่องพืชที่ใช่ทำยาได้เรียกว่า หมอยาทำหน้าที่เก็บรักษาพืชเหล่านั้นไว้มีตำรายาสำหรับรักษาโรคเมื่อมีผู้ป่วยใช้ความรู้เรื่องพืชเช่นนี้ได้มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากรู้เรื่องพืชที่ใช่ทำยารักษาโรคคนไทยยังรู้จักพืชนานาชนิดสำหรับปรุงผสมกับเนื้อปลาและเนื้อสัตว์อื่นๆ ทำเป็นอาหารกินกับข้าวที่ปลูกไว้ในท้องนาใกล้บ้านอีกด้วย พืชอาหารเหล่านี้ เมื่อเป็นที่ต้องการมากขึ้นก็นำมาปลูกไว้ในที่ดินใกล้บ้านเพื่อให้ใช้ได้สะดวกและยังเก็บผลิตผลขายเป็นรายได้อีกด้วยไม่แต่เท่านั้น คนไทยยังรู้จักพืชที่เป็นพิษโดยรู้ว่าพืชชนิดใดบ้างที่มีพิษสะสมอยู่ตามส่วนต่างๆ ของต้นและพืชเหล่านั้น อยู่ที่ใบ ดอก ผล หรือเมล็ด ทำให้สามารถหลีกเลี่ยงอันตราย ซึ่งเกิดจากพิษของพืชได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังรู้จักพืช ที่อาจนำมาใช้แต่งสีอาหารให้สวยงาม นำกิน รู้จักพืช ที่อาจนำมาใช้ย้อมสิ่งของ เช่น ผ้า เชือก หรือหนัง ให้มีสีสันสวยงาม ติดทนทาน และรู้จักพืช ที่อาจนำมาใช้ทำเครื่องจักสาน ภาชนะ เครื่องมือ เครื่องใช้ในครัวเรือน สำหรับใช้ในชีวิตประจำวันอีกด้วย และปัจจุบันได้มีการศึกษา ค้นคว้า และจัดหมวดหมู่พืชพื้นบ้าน ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เรียกชื่อวิชาดังกล่าวนี้ว่า “พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน” (สุน อมรวิวัฒน์, 2558 : 21)

วนอุทยานชีหลง ตั้งอยู่บ้านวังหว่า หมู่ที่ 6 ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคามมีพื้นที่ทั้งหมด 132 ไร่ แต่ก่อนเป็นที่สาธารณประโยชน์ เรียกว่า “ป่าชีหลง” ที่ต่อมากรมป่าไม้ได้ทำการสำรวจและจัดตั้งเป็นวนอุทยาน เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2525 จากอดีตจนถึงปัจจุบันที่สาธารณประโยชน์ป่าชีหลง มีสภาพเป็นป่าดิบแล้งผสมป่าเบญจพรรณ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำชี มีสภาพสมบูรณ์คืออยู่ไม่ห่างไกลจากที่ชุมชน ในอดีตพื้นที่ทางทิศตะวันตกยังไม่แยกขาดออกจากกันเช่นทุกวันนี้ แม่น้ำชี จะไหลเลียบบ่อพื้นที่บริเวณนี้ไปได้โดยตลอด ทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้ ต่อมาพื้นที่ส่วนที่คอดักทางด้านทิศตะวันตกถูกกระแสน้ำไหล

กัดเซาะจนขาด เมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้วทำให้เกิดแม่น้ำชีเส้นใหม่ จึงทำให้ลำน้ำเดิมถูกแยกขาดทอดทิ้งแปรสภาพพื้นที่ที่ร่อยกว่าไร่เป็นเกาะ เนื่องจากอิทธิพลของธรรมชาติบันดาลให้ลำน้ำเปลี่ยนทิศทางที่บริเวณนี้คูล้ำๆ ปากอ่าว ทางด้านทิศตะวันตกถูกกระแสน้ำพัดเอาดิน หินทรายทับถมกลายเป็นคันฝายขนาดใหญ่ เลยทำหน้าที่เก็บกักน้ำไว้ตามธรรมชาติลำน้ำที่ได้แปรสภาพเป็นอ่างเก็บน้ำในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบันถูกขนานนามว่า ชีหลง ทรายท่าทุกวันนี้ (หนูพัฒน์ บุญสิทธิ์, 2561 : 1)

วนอุทยานชีหลง มีความอุดมสมบูรณ์ของน้ำที่หล่อเลี้ยงตลอดปี ทำให้พืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ขึ้นอยู่หนาแน่นเขียวชอุ่ม นกและสัตว์ป่านานาชนิดได้อาศัยพื้นที่นี้ได้อย่างสุขสบาย แต่การเดินทางเพื่อเข้าไปในวนอุทยานชีหลงค่อนข้างลำบาก โดยเฉพาะในฤดูฝน วนอุทยานชีหลงจึงยังไม่เป็นที่รู้จักกันในวงกว้างหรือแม้แต่ในบริเวณใกล้เคียงเองก็ตาม การถูกปล่อยปละละเลยจนกลายเป็นการถูกมองข้ามนั้น ทำให้มีเพียงชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณวนอุทยานชีหลงที่ทราบถึงเรื่องการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร พืชศาสตร์พื้นบ้านที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านอาหารและยาได้มากนักไหนด แต่หากจะกล่าวถึงวัยรุ่นในยุคปัจจุบันแล้วยังเป็นเรื่องยากที่จะทำให้เข้าใจถึงการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรเหล่านั้นจากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในบริเวณพื้นที่วนอุทยานชีหลง และจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนที่โรงเรียนแก้งวิทยานุกูล เพื่อให้นักเรียนที่เข้ารับการส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยา และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพ ปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านให้คงอยู่คู่กับชุมชนและวนอุทยานชีหลงต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง

2) เพื่อพัฒนาคู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลงให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3) เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความรู้ ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลง

4) เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบทัศนคติ ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ โรงเรียนแก้งวิทยานุกูล จำนวน 85 คน เนื่องจากเป็น โรงเรียนที่อยู่ใกล้กับสวนอุทยานชีหลง และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนแก้งวิทยานุกูล ตำบลแก้ง อำเภอมะนัง จังหวัดมหาสารคาม จำนวนทั้งหมด 40 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอด ได้แก่ คู่มือและโปสเตอร์ เรื่องการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผล ได้แก่ แบบทดสอบความรู้ และแบบวัดทัศนคติต่อการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลง

3.3 ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรต้น คือ คู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลง

ตัวแปรตาม คือ ความรู้และทัศนคติต่อการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลง

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 1 สํารวจ และศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งมีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

1.1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากตำรา เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการเลือกสถานที่การจัดกิจกรรม

1.2 เลือกใช้พื้นที่ของสวนอุทยานชีหลง

1.3 ลงพื้นที่สำรวจพรรณไม้ ระบุชนิดพืช พร้อมถ่ายภาพประกอบ เก็บข้อมูลภาคสนามพร้อมสัมภาษณ์ภูมิปัญญาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านจากเจ้าหน้าที่และชาวบ้านในพื้นที่รอบสวนอุทยานชีหลงวิเคราะห์ผล

1.4 สรุปผลตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

ระยะที่ 2 ออกแบบเครื่องมือเพื่อใช้ในการถ่ายทอด

2.1 กำหนดเนื้อหาและวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมการส่งเสริม เพื่อให้เนื้อหา มีแบบแผนที่ชัดเจนและสอดคล้องกับผลสำรวจ และศึกษาความหลากหลายของพืชและภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในสวนอุทยานชีหลง

2.2 จัดทำคู่มือและโปสเตอร์ เรื่องการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลง โดยใช้ข้อมูลจากการเก็บข้อมูล และการสัมภาษณ์การค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3 รูปแบบของการถ่ายทอดความรู้

2.3.1 สื่อที่ใช้ในการส่งเสริม คือ คู่มือและโปสเตอร์เรื่องการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลง

2.3.2 รูปแบบการวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมโดยจะวัดพิสัย 2 ด้าน คือ

1) แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลง

2) แบบวัดทัศนคติต่อส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง

2.3.3 ระยะเวลาในการจัดกิจกรรม 2 วัน

2.3.4 กลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนแก้งวิทยานุกูล ตำบลแก้ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม จำนวนทั้งหมด 40 คน ซึ่งได้มาจากการเจาะจง

ระยะที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา

รูปแบบในการส่งเสริมมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

- ขั้นนำเข้าสู่การส่งเสริม เป็นการเตรียมความพร้อมของผู้เข้าร่วมการส่งเสริม หรือสร้างบรรยากาศให้เอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมเพื่อสร้างความคุ้นเคยและลดความตึงเครียดทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้รับการส่งเสริม

- ขั้นจัดกิจกรรมการส่งเสริม คือกิจกรรมในการส่งเสริมครั้งนี้ประกอบด้วยบรรยายโดยมีคู่มือและโปสเตอร์

1. การบรรยายเป็นวิธีที่ทำให้ผู้รับการส่งเสริมทราบถึงปัญหา การแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่ประกอบไปด้วย หน่วยการส่งเสริมที่ 1 พฤกษศาสตร์พื้นบ้านศาสตร์แห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น หน่วยการส่งเสริมที่ 2 พืชอาหารใน วนอุทยานชีหลง และหน่วยการส่งเสริมที่ 3 พืชเป็นยาสมุนไพรในวนอุทยานชีหลง

- ขั้นวัดผลการจัดกิจกรรมการส่งเสริมในขั้นนี้เป็นขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งจะเป็นขั้นตอนวัดผลประจักษ์ของผู้วิจัยที่ได้ตั้งไว้ตั้งแต่แรก โดยในการส่งเสริมครั้งนี้วัดการประเมินผล 2 ด้าน คือ ความรู้ และทัศนคติ

4. ผลการวิจัย

1) การพัฒนาคู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลงโดยใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาได้นำเสนอผล

การวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญและผลการวิเคราะห์โดยใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา

1.1) เครื่องมือที่ใช้ในการจัดกิจกรรมประกอบด้วยคู่มือ โดยใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา ผู้วิจัยบันทึกผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านในแต่ละหัวข้อ และนำไปคำนวณตามสูตร พบว่าค่า IOC ของคู่มือทุกข้อมีค่ามากกว่า 0.50 ขึ้นไป และพบว่าค่าความเหมาะสมของคู่มือ พบว่า ทุกข้อมีค่ามากกว่า 3.51 ขึ้นไป แสดงว่าคู่มือมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

2) จากการลงพื้นที่สำรวจและสัมภาษณ์ในวนอุทยานชีหลง ผลการศึกษาพบว่า พบพืชที่ใช้เป็นอาหาร จำนวน 22 ชนิด 21 สกุล 16 วงศ์ และพบพืชเป็นยาสมุนไพรในวนอุทยานชีหลง จำนวน 23 ชนิด 21 สกุล 17 วงศ์ พืชทุกชนิดที่พบ ต่างก็สามารถนำมาศึกษาและพัฒนาเพื่อปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ เป็นไปตามแนวคิดของชูศรี ไตรสนธิ (2561: 9 - 12) ได้ให้ความหมายของพฤกษศาสตร์พื้นบ้านไว้ว่า โดยทั่วไปความรู้พื้นบ้านที่จะบอกได้ว่ามนุษย์เรามีการใช้สอยทรัพยากรชีวภาพกันอย่างไร และมากน้อยเท่าไรนั้น เราอาจจะพบเห็นได้ในครัวเรือน ตามสองข้างทางถนน หรือในตลาดสด และห้างร้านต่างๆ เพียงแต่การที่จะบันทึกความรู้เหล่านั้น จำเป็นต้องให้เป็นระบบเพื่อสะดวกแก่การนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุขุมภรณ์ แก้วแสงใส และคณะ (2560 : 219-251) ได้ศึกษาเรื่องพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงบ้านขุนตี่น้อย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชที่มีศักยภาพที่สามารถนำไปพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นพืชเศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้โดยสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ด้านการใช้ประโยชน์จากพืชพร้อมกับสำรวจพรรณไม้ในป่าชุมชนพบพืชที่ให้ประโยชน์จำนวนมาก ดังนั้นจึงน่าจะส่งเสริมให้พืชเหล่านี้เป็นพืชเศรษฐกิจ เพื่อสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน และบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของกรกนก ตั้งจิตมั่น (2560 : 253-272) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤกษศาสตร์

พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านห้วยน้ำหนัก ตำบล ตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ชาว กะเหรี่ยงยังคงมีการนำทรัพยากรพืชรอบตัวมาใช้ ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ทำให้สามารถนำข้อมูลนี้ มาใช้ในการวางแผนและพัฒนาการใช้ประโยชน์พืช ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิ ปัญญาพื้นบ้านต่อไป

3) ผลการวิจัยประสิทธิภาพและประสิทธิผลของ การพัฒนาคู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จาก ภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยา ไนวนอุทยานชีหลง ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้

3.1) ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพของ กระบวนการ (E_1) คิดเป็นร้อยละ 80.60 และ ประสิทธิภาพของกระบวนการ (E_2) คิดเป็นร้อยละ 88.33 ดังนั้น ประสิทธิภาพของกระบวนการและ ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ของคู่มือ การส่งเสริมการใช้ ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง เท่ากับ 80.60/88.33 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ประสิทธิภาพของคู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหาร และยาในวนอุทยานชีหลง (E_1/E_2)

คุณภาพรูปแบบการส่งเสริม	คะแนน เต็ม	$\bar{X}$	S.D.	ร้อยละของ คะแนนเฉลี่ย	เกณฑ์
ประสิทธิภาพของกระบวนการ (E_1)	15	12.10	0.39	80.60	เป็นไปตามเกณฑ์
ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E_2)	15	13.25	0.30	88.33	เป็นไปตามเกณฑ์

ประสิทธิภาพของคู่มือการส่งเสริมเท่ากับ 80.60/88.33

3.2) ผลการศึกษาพบว่า ค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ของคู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิ ปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยา ไนวนอุทยานชีหลง มีค่าเท่ากับ 0.8535 หมายความว่า

ว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนแก้ง วิทยานุกูล ตำบลแก้ง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคามมีความก้าวหน้าในการมีความรู้ ร้อยละ 85.35 (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ของคู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง

ผลรวมคะแนน ทดสอบก่อนทุกคน	ผลรวมคะแนน ทดสอบหลังทุกคน	จำนวน ผู้เข้าร่วม การส่งเสริม	คะแนนเต็ม ของความรู้	ค่าดัชนี ประสิทธิภาพ (E.I.)	เกณฑ์
122	530	40	15	0.8535	ผ่านเกณฑ์

4) ผลการวิจัยและเปรียบเทียบความรู้และ ทักษะต่อการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิ ปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยา

ไนวนอุทยานชีหลงโดยใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อม ศึกษา

4.1) ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยระดับ ความรู้พบว่า ก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการส่งเสริม

นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนเฉลี่ยในด้านความรู้ เท่ากับ 3.05 คะแนน ซึ่งมีความรู้อยู่ในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 20.33 และหลังการเข้าร่วมกิจกรรม นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนเฉลี่ยในด้านความรู้ เท่ากับ 13.25 คะแนน ซึ่งมีความรู้ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 80.33 เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการ

ส่งเสริมนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้หลังการส่งเสริมมากกว่าก่อนการส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (p ความรู้ = .000) แสดงให้เห็นว่าการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง มีผลทำให้นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมการส่งเสริมมีความรู้เพิ่มมากขึ้น (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง ก่อนและหลังการส่งเสริม

ด้าน	ก่อนการส่งเสริม		ระดับความรู้	หลังการส่งเสริม		ระดับความรู้	t	p
	$\bar{x}$	S.D.		$\bar{x}$	S.D.			
ความรู้ (N=15)	3.05 (20.33)	0.41	น้อย	13.25 (80.33)	0.30	มาก	-75.597	.000*

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.2) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของทัศนคติพบว่า ก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการส่งเสริมนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนเฉลี่ยในด้านทัศนคติต่อการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง เท่ากับ 1.96 คะแนน ซึ่งอยู่ในระดับไม่แน่ใจ และหลังการจัดกิจกรรมนักเรียนที่เข้าร่วมการส่งเสริมมีคะแนนเฉลี่ยในด้านทัศนคติเท่ากับ 2.96คะแนนซึ่งอยู่ในระดับเห็น

ด้วยเมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการส่งเสริม นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีทัศนคติหลังการส่งเสริมมากกว่าก่อนการส่งเสริม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (p ทัศนคติ = .000) แสดงให้เห็นว่าคู่มือและกิจกรรมในการส่งเสริมมีผลทำให้นักเรียนมีทัศนคติเพิ่มมากขึ้น (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบทัศนคติต่อการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง ก่อนและหลังการส่งเสริม

ด้าน	ก่อนการส่งเสริม		ระดับทัศนคติ	หลังการส่งเสริม		ระดับทัศนคติ	t	p
	$\bar{x}$	S.D.		$\bar{x}$	S.D.			
ทัศนคติ (N=3)	1.96	0.75	ไม่แน่ใจ	2.96	0.10	เห็นด้วย	-9.919	.000*

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. อภิปรายผล

การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จาก ภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง ผู้วิจัยมีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลดังนี้

1) จากการลงพื้นที่สำรวจและสัมภาษณ์ในวนอุทยานชีหลง พบว่า พบพืชที่ใช้เป็นอาหารจำนวน 22 ชนิด 21 สกุล 16 วงศ์ และพบพืชเป็นยาสมุนไพรในวนอุทยานชีหลง จำนวน 23 ชนิด 21 สกุล 17 วงศ์ พืชทุกชนิดที่พบ ต่างก็สามารถนำมาศึกษาและพัฒนาเพื่อปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ เป็นไปตามแนวคิดของซูศรี ไตรสนธิ(2561 : 9 - 12)ได้ให้ความหมายของพฤกษศาสตร์พื้นบ้านไว้ว่า โดยทั่วไปความรู้พื้นบ้านที่จะบอกได้ว่ามนุษย์เรามีการใช้สอยทรัพยากรชีวภาพกันอย่างไร และ มากน้อยเท่าไรนั้น เราอาจจะพบเห็นได้ในครัวเรือน ตามสองข้างทางถนน หรือในตลาดสด และห้างร้านต่างๆ เพียงแต่การที่จะบันทึกความรู้เหล่านั้น จำเป็นต้องให้เป็นระบบเพื่อสะดวกแก่การนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นไปตามแนวคิดของผ่อง เล็งอี่ (2554 : 9) ได้ให้ความหมายของ ป่าบุงป่าทาม คือ พื้นที่บริเวณรอยต่อระหว่างพื้นที่บกและพื้นที่น้ำ ซึ่งภาววิชาการว่า พื้นที่ชุ่มน้ำ (wetland) เป็นระบบนิเวศที่มีความหลากหลายและก่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษยชาติมากมายนานัปการ โดยที่พื้นที่บริเวณนี้เป็นโซนที่เชื่อมประสานระหว่างบกและน้ำ วิวัฒนาการต่างๆ จึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานานสร้างความหลากหลายทางชีวภาพสูงกว่าในบริเวณอื่นและให้ผลผลิตที่มนุษย์สามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างมากมาย พื้นที่ชุ่มน้ำในลักษณะต่างๆ ตามที่ราบลุ่มได้ช่วยเก็บกักรักษาหน้าให้มีคุณภาพดี และมีใช้ได้โดยไม่ขาดแคลน ในขณะที่เดียวกันพื้นที่ชุ่มน้ำเหล่านี้ก็เป็นแหล่งรวมของพืชและสัตว์นานาชนิด และที่สำคัญคือเป็นที่ขยายพันธุ์และเลี้ยงตัวอ่อนต่างๆ ทั้งสัตว์จำพวกนก สัตว์บก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์สะเทินน้ำ สะเทินบก และสัตว์น้ำ ก่อนที่จะกระจายออกไปสู่บริเวณอื่นๆ อีกต่อไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุขุมภรณ์แก้วแสงใส และคณะ

(2560 : 219-251) ได้ศึกษาเรื่องพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงบ้านขุนตื้นน้อย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชที่มีศักยภาพที่สามารถนำไปพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นพืชเศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้โดยสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ด้านการใช้ประโยชน์จากพืชพร้อมกับสำรวจพรรณไม้ในป่าชุมชนพบพืชที่ให้ประโยชน์จำนวนมาก ดังนั้น จึงน่าจะส่งเสริมให้พืชเหล่านี้เป็นพืชเศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน บางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาพร บางใบ และคณะ (2555 : 21 -23) ได้ศึกษาเรื่อง การคงอยู่ของสมุนไพรและผักพื้นบ้านของชุมชนลุ่มน้ำเข็ก พบว่า ชุมชนหมู่ 5 หมู่บ้านทานตะวัน ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการปลูกสมุนไพรและผักพื้นบ้านและใช้ประโยชน์ในครัวเรือนของตนเองร้อยละ 33 มีการรวมกลุ่มจัดตั้ง “กลุ่มสมุนไพรบ้านทานตะวัน” ขึ้น รวมถึงมีการจัดการรวบรวมองค์ความรู้จากชุมชนและภาคส่วนต่างๆ ถอดออกมาเป็นคู่มือสมุนไพรและผักพื้นบ้านของชุมชนลุ่มน้ำเข็ก และมีการร่วมกันจัดทำสวนสมุนไพรและผักพื้นบ้านเพื่อเป็นศูนย์ถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน บางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของปาริฉัตร น้อยชนะ (2557 : 214 - 219) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเผ่าม้ง อำเภอพาน้อย จังหวัดน่าน จากการสำรวจสุ่มตัวอย่างพืช รวมทั้งสอบถามการใช้ประโยชน์ของพืชจากผู้อาวุโสของหมู่บ้าน จำแนกพืชเป็น 5 ประเภท คือ พืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย พืชในพิธีกรรมและพืชประโยชน์อื่นๆ พบว่ามีพืชจำนวนมากที่เป็นพืชที่ปลูกเพื่อส่งขายในโครงการหลวง ช่วยเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านและเป็นการนำพืชนานาชนิดเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของกรรณก ตั้งจิตมั่น (2560 : 253 -272) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงหมู่บ้านห้วยน้ำหนัก ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ชาวกะเหรี่ยงยังคงมีการนำทรัพยากรพืชรอบตัวมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ทำให้สามารถนำข้อมูลนี้มาใช้ในการวางแผนและ

ศิริมหาสาร (2550 : 24) ได้ความหมายว่า ความรู้ คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ บางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของสง่า อยู่คง (2556 : 70) ได้ศึกษาเรื่อง ความรู้ เจตคติและพฤติกรรมการใช้ สมุนไพร พบว่า ควรส่งเสริมและการจัดอบรมให้ สมุนไพรรักษาโรค และควรส่งเสริมให้มีการปลูก สมุนไพรในชุมชน บางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของ กันต์กนิษฐ์ ตั้งธรรมพิทักษ์ (2557 : 49 - 52) ได้ศึกษา เรื่อง การส่งเสริมการปลูกสมุนไพร เพื่ออนุรักษ์ สมุนไพรไทย พบว่า ก่อนการส่งเสริมนิสิตมีความรู้ โดยรวมอยู่ในระดับพอใช้ และหลังการส่งเสริมนิสิตมีความรู้ อยู่ในระดับดีมาก เมื่อเปรียบเทียบ พบว่า หลังการส่งเสริมผู้เข้าร่วมการส่งเสริมมีความรู้สูงกว่า ก่อนการส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 บางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของจุฬารัตน์ กัลยา (2557 : 43) ได้ศึกษาเรื่องการส่งเสริมการปลูกพืช สมุนไพรที่ใช้ในการปรุงอาหาร สำหรับนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองอุ่ม ตำบลนาสีนวล อำเภอกันทร วิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า นักเรียนมีความรู้ เพิ่มมากขึ้นกว่าก่อนการส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .05 บางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภูมิินทร์ น้อยปากดี (2558 : 39) ได้ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมการอนุรักษ์พืชสมุนไพรในป่าดงออบตา เพื่อใช้ประโยชน์ในชุมชนบ้านโนนสำราญ ตำบล บ้านหวาย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ก่อนการส่งเสริมชาวบ้านมีความรู้ในระดับ พอใช้ หลังการส่งเสริมชาวบ้านมีคะแนนความรู้เฉลี่ย โดยรวมอยู่ในระดับดี เมื่อเปรียบเทียบคะแนนความรู้ เฉลี่ยก่อนและหลังการส่งเสริม พบว่า ชาวบ้าน มีคะแนนความรู้เฉลี่ยหลังการส่งเสริมสูงกว่าก่อนการ ส่งเสริม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของนงุฎภรณ์ ปรีกัธสง (2561 : 189) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการ อนุรักษ์สมุนไพรในป่าบุงป่าทามสำหรับชุมชนบ้าน โนนสมบูรณ์ ตำบลเก็ง อำเภอเมือง จังหวัด มหาสารคาม ผลการวิจัย พบว่า ก่อนการอบรม ชาวบ้านผู้เข้าร่วมการอบรมมีคะแนนความรู้เฉลี่ย

โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง หลังการอบรมชาวบ้าน ผู้เข้าร่วมการอบรมมีคะแนนความรู้เฉลี่ยอยู่ในระดับ มาก เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้ก่อนและ หลังการอบรม พบว่า ชาวบ้านผู้เข้าร่วมการอบรมมี คะแนนเฉลี่ยความรู้หลังการอบรมมากกว่าก่อนการ อบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4) ผลการศึกษาและเปรียบเทียบทัศนคติ ต่อการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์ พื้นบ้านด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง

ผลจากการศึกษาและเปรียบเทียบทัศนคติ ต่อการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์ พื้นบ้านด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง ก่อนและหลังการจัดกิจกรรม พบว่า นักเรียนมี ทัศนคติก่อนการส่งเสริมอยู่ในระดับปานกลาง และหลังเข้าร่วมการส่งเสริมอยู่ในระดับมาก ซึ่งส่งผล ว่านักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมหลังการส่งเสริม มากกว่าก่อนการส่งเสริม แสดงให้เห็นว่าคู่มือและ กิจกรรม รวมทั้งการบรรยายประกอบที่ผู้วิจัยได้จัด ขึ้นเป็นสื่อที่ใช้ถ่ายทอดเพื่อให้นักเรียนที่เข้าร่วม กิจกรรมได้ก่อให้เกิดทัศนคติที่ดี หรือความรู้สึกนึก คิดที่ดี ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติ ของ ฉัตรชัย ปันชาติ (2545 : 7) ได้กล่าวไว้ว่า ทัศนคติเป็นความรู้และความรู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดใน ด้านที่ดีและไม่ดีอาจเป็นลักษณะบวกหรือลบ ฟังพอใจหรือไม่ฟังพอใจ เป็นไปตามแนวคิด ของวรรณฤดี แก้วแกมแซ (2554 : 18) ได้กล่าวไว้ว่า ทัศนคติเป็นการแสดงออกทางด้านผลรวมของความ โนม์เอียงและความรู้สึก ความมีอคติ ความรู้สึกที่เกิด ขึ้นอยู่ในใจมาก่อนความคิด ความกลัว การบังคับขู่ เข้าย และการลงความเห็นของมนุษย์เกี่ยวกับเรื่องใด เรื่องหนึ่ง และเป็นไปตามแนวคิดของประยูร วงศ์จันทร์ (2559 : 73) ได้กล่าวไว้ว่าทัศนคติเป็นการ แสดงออกมาซึ่งการตัดสินใจจากการประเมินค่า หรือ ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งในการ แสดงออกมานี้จะต้องอาศัยพื้นความรู้ ประสบการณ์ และพฤติกรรม ระหว่างบุคคลเป็นเครื่องช่วยในการ พิจารณาและประเมินค่าก่อนที่มีการตัดสินใจ แสดงออก ซึ่งการแสดงออกความคิดเห็นนี้อาจจะ เป็นการเห็นด้วยซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธนัชพร

ประทุม (2557 : 37) ได้ศึกษาเรื่องการส่งเสริมการปลูกว่านหางจระเข้เพื่ออนุรักษ์สมุนไพรรักษา พบว่าผู้เข้าร่วมการส่งเสริมมีทัศนคติเพิ่มมากขึ้นก่อนการส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 บางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของพรพรรณ ทรธรา (2560 : 65) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาคู่มือการส่งเสริมการเลี้ยงหอยเชอรี่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าหลังส่งเสริมชาวบ้านมีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติมากกว่าก่อนส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าคู่มือส่งเสริมทำให้ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติที่ดีต่อการเลี้ยงหอยเชอรี่เพื่อสร้างรายได้และกำจัดหอยเชอรี่อย่างยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น และบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของวิมลเนตสินธุโคตร (2559 : 48) ได้ศึกษาเรื่องการส่งเสริมการปลูกมะระขี้นกเพื่อการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์สำหรับชุมชนบ้านโนนสวรรค์ ตำบลเก็ง อำเภอมืองจังหวัดมหาสารคาม ความมุ่งหมาย เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความรู้และทัศนคติการปลูกมะระขี้นกเพื่อการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์สำหรับชุมชนผลการศึกษา พบว่า ชาวบ้านที่เข้าร่วมการส่งเสริมมีความรู้ก่อนการส่งเสริมมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 12.56 อยู่ในระดับดี หลังการส่งเสริมมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 17.66 อยู่ในระดับดีมาก เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังการส่งเสริม ผลการศึกษาพบว่า หลังส่งเสริมชาวบ้านมีคะแนนเฉลี่ยมากกว่าก่อนส่งเสริม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ชาวบ้านที่เข้าร่วมการส่งเสริมมีทัศนคติก่อนการส่งเสริมมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 1.60 อยู่ในระดับ

7. เอกสารอ้างอิง

- กรกนก ตั้งจิตมั่น. (2560). พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านห้วยน้ำหนัก ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. *วารสารพฤกษศาสตร์ไทย*. ฉบับที่ 9 : 253-272.
- กัณฑ์นิษฐ์ ตั้งธรรมพิทักษ์. (2557). การส่งเสริมการปลูกสมุนไพรรักษาเพื่ออนุรักษ์สมุนไพรรักษา สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. โครงการวิจัยสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จิตระพี บัวผัน. (2548). *เรียนรู้เรื่องสมุนไพรรักษา*. กรุงเทพฯ : ชมรมเด็ก.
- จุฬารัตน์ กัลยา. (2557). การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรที่ใช้ในการปรุงอาหาร สำหรับนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองอุ่ม ตำบลนาสีนวล อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. โครงการวิจัย สิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ไม่เห็นด้วย หลังการส่งเสริมมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.84 อยู่ในระดับเห็นด้วย เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังส่งเสริม พบว่า หลังส่งเสริมชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีกว่าก่อนส่งเสริม จึงสรุปว่า ชาวบ้านมีทัศนคติเพิ่มขึ้น หลังการส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- 1) คู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมของชุมชนและการเรียนการสอนได้
- 2) สามารถนำคู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลง ไปเผยแพร่ให้กับเยาวชนในชุมชน หรือนักเรียนในโรงเรียนเพื่อเป็นการอนุรักษ์สมุนไพรรักษาไว้ใช้ประโยชน์ในชุมชนต่อไป

6.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาการสร้างผลิตภัณฑ์จากพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเพื่อเพิ่มมูลค่าในอนาคต
- 2) ควรมีการศึกษาพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้านอาหารและยาในสวนอุทยานชีหลง เพื่อเพิ่มศักยภาพในการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

- ฉัตรชัย ปันชาติ. (2545). เจตคติต่อการเรียนการสอนวิชาสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเอกชน จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชูศรี ไตรสนธิ. (2561). พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 1. พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ศาสตร์แห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ วนิดาการพิมพ์.
- ชนัชพร ประทุม. (2557). การส่งเสริมการปลูกว่านหางจระเข้เพื่ออนุรักษ์สมุนไพรไทย สำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์. โครงการวิจัย สิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นัฐภรณ์ ปรีกโชสง. (2561). การพัฒนาคู่มือฝึกอบรมการอนุรักษ์สมุนไพรในป่าบุงป่าทามสำหรับชุมชนบ้านโนนสมบูรณ์ ตำบลเก็ง อำเภอมะนัง จังหวัดมหาสารคาม. โครงการวิจัยสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุรชัย ศิริมหาสาร. (2550). จัดการความรู้สู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพฯ : แสงดาว.
- ประยูร วงศ์จันทร์. (2559). วิทยาการสิ่งแวดล้อม. มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประเสริฐ บินตะคุ และไพโรจตร ศิริมงคล. (2549). การวัดความรู้. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- ปาริฉัตร น้อยชนะ. (2557). พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเผ่าม้ง อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน. ปัญหาพิเศษ ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา จังหวัดน่าน.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2551). เทคนิคการเขียนและผลิตตำรา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพชรพรรณ ธรรมชาติ. (2560). การพัฒนาคู่มือการส่งเสริมการเลี้ยงหอยเชอรี่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง. โครงการวิจัยสำหรับสาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ผ่อง เล่งอี้. (2554). การอนุรักษ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- พรนิภา ตูมโฮม และคณะ. (2559). การพัฒนาคู่มือฝึกอบรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอาเซียน : สาธารณรัฐอินโดนีเซีย. วารสารสิ่งแวดล้อมศึกษา – สสท. ปีที่ 7 ฉบับที่ 14 มกราคม – มิถุนายน : 189-202.
- ไพฑูริย์ พงศบุตร. (2551). พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของไทย. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 23 โครงการสารานุกรมสำหรับเยาวชน.
- ภูมินทร์ น้อยปากดี. (2558). การส่งเสริมการอนุรักษ์พืชสมุนไพรในป่าดอนปู่ตาเพื่อใช้ประโยชน์ในชุมชนบ้านโนนสำราญ ตำบลบ้านหวาย อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคาม.
- วรรณฤดี แก้วแกมแซ. (2554). ความรู้เจตคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริโภคอาหารของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดกรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยรามคำแหง : กรุงเทพฯ.
- วิมเนศ สินธุโคตร. (2559). การส่งเสริมการปลูกมะระขี้นกเพื่อการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์สำหรับชุมชนบ้านโนนสวรรค์ ตำบลเก็ง อำเภอมะนัง จังหวัดมหาสารคาม. โครงการวิจัยสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วุฒิสักดิ์ บุญแน่น และคณะ. (2558). การพัฒนาคู่มือการจัดการเรียนรู้ ชีววิทยาและปฏิบัติการชีววิทยา สิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. โครงการวิจัยสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- วิเชียร เกตุสิงห์. (2538). *การวัดความรู้*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์.
- สง่า อยู่คง. (2556). *ความรู้ เจตคติและพฤติกรรมการใช้สมุนไพร อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร*.
มหาวิทยาลัยรามคำแหง : กรุงเทพฯ.
- สุขุมภรณ์ แก้วแสงใส. (2560). พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวง
บ้านขุนตี่น้อย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารพฤกษศาสตร์ไทย*. ฉบับที่ 9 : 219-251.
- สุนันทา เหล่าชาติ. (2559). *การพัฒนาคู่มือฝึกอบรมการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน สำหรับนิสิตชั้นปีที่ 2
สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*.
- สุภาพร บางใบ. (2555) *การคงอยู่ของพืชสมุนไพรและผักพื้นบ้านของชุมชนลุ่มน้ำเข็ก*. มหาวิทยาลัย
ราชภัฏเพชรบูรณ์ : เพชรบูรณ์.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2558). *เรียนรู้เรื่องสมุนไพร*. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฉบับเสริมการเรียนรู้
เล่ม 21. โครงการสารานุกรมสำหรับเยาวชน.
- แสงจันทร์ โสภากาล. (2550). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรับรู้ความเข้าใจของบุคลากรเกี่ยวกับองค์การ
บริหารส่วนตำบล*. ปรินญาตีสปศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- หนูพัฒนา บุญสิทธิ์. (15 ธันวาคม 2561). *เจ้าหน้าที่. สัมภาษณ์โดย*. จีวรรณ ปลื้มชัยภูมิ.
วนอุทยานชีหลง ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
- Cotton, C.M. (1996). *Ethnobotany: principles and applications*. John Wiley & Sons. England.
- Good, C. V. (1973). *Dictionary of Education*. New York : McGraw - Hill.
- Martin, Gary J. (1995). *Ethnobotany : a methods manual*. London : Chapman&Hal.